

## **ГОВОРНИОТ ЧИН ИЗВИНУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

**Благица Наумова, Виолета Јанушева**

Педагошки факултет

Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола, РСМ

**Клучни зборови:** стратегија, потстратегија, извинување, говорни чинови, македонски говорители, соговорник, млада популација, возрасна популација

**Резиме:** Овој труд ги испитува најчестоупотребуваните стратегии и потстратегии за извинување кај младата популација во Република Северна Македонија, а целта е да се согледаат сличностите и разликите, во однос на употребата на овие стратегии и потстратегии кај возрасната популација. Примерокот го сочинуваат 50 говорни чинови за извинување, собрани од лица на возраст од 21 до 31 година, што претставува еден вид корпус. За собирање на податоците се користи анкета со прашања од отворен тип, а анализата се потпира на споредбата со резултатите од претходни истражувања, квалитативната анализа на содржината, во чија основа е кодирањето и интерпретативниот индуктивен метод.

Резултатите покажуваат дека младите лица употребуваат исти стратегии и потстратегии како и возрасните. Значи, тие повеќе ги употребуваат директните стратегии, а особено стратегијата преземање одговорност, односно нејзините потстратегии објаснување и немање намера. Понатаму, резултатите потврдуваат дека, во рамките на оваа стратегија, младите говорители воопшто не ги употребуваат потстратегииите: соговорникот е во право и изразите на засраменост. Од резултатите се гледа и дека, во однос на директната стратегија изрази за извинување, младите говорители најмногу ги користат потстратегииите: молба за простување, понудено извинување и искажување жалење. Потстратегииите: странски зборови, ублажувачи и изрази за помирување не се

забележани. Индиректните стратегии, пак, во однос на директните, многу поретко се користат. Од нив, младите говорители, најмногу ја употребуваат стратегијата понуда за надомест или поправка на грешката.

## THE SPEECH ACT OF APOLOGY AMONG MACEDONIAN LANGUAGE SPEAKERS

**Blagica Naumova, Violeta Janusheva**

Faculty of Education

University St. Kliment Ohridski – Bitola

**Keywords:** strategy, substrategy, apology, speech acts, Macedonian speakers, interlocutor, young population, adult population

**Summary:** This paper examines the most commonly used strategies and substrategies for apology among the young population in North Macedonia, with the aim to identify similarities and differences in relation to the use of these strategies and substrategies among the adult population. The sample consists of 50 speech acts of apology collected from people aged 21 to 31 years, which represents a kind of corpus. To collect data, a survey with open-ended questions was used, and the analysis relies on a comparison with the results from previous research, qualitative content analysis based on coding, and the interpretative-inductive method.

The results show that young people use the same strategies and substrategies as adults. Furthermore, they use more direct strategies, especially the strategy of taking responsibility and its substrategies of explanation and lack of intention. Furthermore, the results confirm that, within this strategy, young speakers do not use the substrategy of ‘the interlocutor is right’ and expressions of embarrassment, at all. The results also show that, in relation to the direct strategy of expressions of apology, young speakers mostly use the substrategies of asking for forgiveness, offering an apology, and expressing regret. The substrategies of foreign words, mitigating factors, and expressions of reconciliation are not observed. Indirect strategies, on the other hand, are used much less frequently than direct ones. Of these, young speakers use the strategy of offering compensation or correcting the error, the most.

## **1. Вовед**

Според Кусевска и Бужаровска (2020), луѓето во секојдневната комуникација ги користат јазичните дејства за да остварат некаква цел, односно да се извинат, да се заблагодарат, да постават некое прашање, да дадат некаква наредба и слично. Овие јазични дејства, според Серл (Searle, 1970), претставуваат основни единици на јазичната комуникација и се нарекуваат говорни чинови. Како што наведуваат Кусевска и Бужаровска (2020), при употреба на говорен чин, потребно е да се посвети внимание на избирањето соодветни зборови, понатаму, треба да се води сметка за речениците што треба да бидат правилно составени, односно во логичен тек и без граматички грешки, но и да се внимава на интонацијата и изразот.

Честопати, се случува соговорниците да имаат нарушен однос поради претходнонаправена грешка од едната страна, па говорителот може да изјави желба да го поправи тој нарушен однос. За таа цел, е потребно да се употреби јазично средство за извинување. Според Серл (Searle, 1979), говорителот користи извинување кога ќе му згреши нешто на соговорникот и потоа жали поради тоа.

Овој труд дава преглед на видовите стратегии и потстратегии што се употребуваат за извинување од младите луѓе со цел да се согледаат најчестоупотребуваните со кои може да се поправи нарушениот однос со соговорникот. Во исто време, трудот нуди вредни сознанија за сличностите и разликите меѓу младата и возрасната популација, во однос на употребата на стратегиите и потстратегии за извинување.

## **2. Поширок истражувачки контекст**

Во светски, но и во домашни рамки, стратегиите и потстратегии што се употребуваат за извинување, се плодно поле за истражување. Според Серл (1979), говорниот чин извинување им припаѓа на експресивните говорни чинови, а, како што забележуваат Кусевска и Бужаровска (2020), водејќи се од емоциите или од разумот, со овој вид говорни чинови, говорителот го кажува своето мислење во дадена ситауција. Во

своето истражување, Олштајн и Коен (Olshtain & Cohen, 1983) претставуваат пет формули за извинување, а некои од формулите содржат и потформули. Холмс (Holmes, 1990) прави измени на моделот на Олштајн и Коен (1983), односно *понудата за поправка* ја приклучува како потстратегија на стратегијата *признавање на одговорноста*, а *отфрлањето на потребата за извинување* и *отфрлањето на одговорноста*, пак, воопшто не ги смета за стратегии за извинување. Огирман (Ogeirmann, 2009) препознава три вида стратегии: стратегии за покажување на илокуциската сила, стратегии за позитивна учтивост и стратегии што се однесуваат на одговорноста, односно на нејзиното прифаќање и отфрлање, што имаат и свои потстратегии. Милосавлевиќ (Милосавлевић, 2007) забележува дека некои форми на извинувања можат свесно да ја нарушат комуникативната рамнотежа меѓу говорителот и соговорникот. Смичковска (2014), исто така, го испитува говорниот чин извинување на македонски и англиски јазик и преку прашалник ПДА ги собира начините за извинување на говорителите во десет ситуации. За целна група, таа ја избира возрасната популација.

Во македонската прагматика, класификација на стратегиите за извинување прави Смичковска (2014), што се потпира на стратегиите на веќенаведените истражувачи, а ги зема предвид и стратегиите за извинување на Блум-Кулка, Хаус и Каспер (Bloom-Kulka, House & Kasper, 1989). Оттука, според Смичковска (2014), има пет стратегии за изразување извинување (*изрази за извинување, преземање одговорност, понуда за надомест, грижа за соговорникот и ветување дека грешката нема да се повтори*), од кои првите две се директни, а останатите три, се индиректни стратегии. Понатаму, во првата стратегија, таа ги наведува шесте потстратегии: *понудено извинување, молба за простување, односно барање прошка, искажување жалење, изрази за помирување, ублажувачи и странски зборови*, а во втората стратегија, ги наведува осумте потстратегии: *прифаќање на одговорноста, признавање дека соговорникот е во право, изрази на засраменост, самокритика, немање намера, признавање на фактите, објаснување и отфрлање на одговорноста*. Според неа, останатите три стратегии немаат потстратегии.

### **3. Методологија**

Овој труд ги испитува најчестоупотребуваните стратегии и потстратегии за извинување кај младата популација во РС Македонија, а целта е да се согледаат сличностите и разликите, во однос на употребата на овие стратегии и потстратегии кај возрасната популација. Примерокот го сочинуваат 50 говорни чинови за извинување собрани од лица на возраст од 21 до 31 година, што претставува еден вид корпус. Примерокот е целен, што се согласува со тврдењата на Линколн и Губа (Lincoln & Guba, 1985) дека секој примерок се собира според некоја цел, определена однапред. Во исто време, вакаопределениот примерок е во согласност и со ставовите на Харди (Hardie, 2016) за тоа дека во недостиг на официјален корпус, истражувачите составуваат сопствен корпус, за кој сметаат дека најдобро ќе ја оствари целта. Дополнително, определувањето на примерокот се согласува и со ставот на Јин (Yin, 2011), во однос на она што може да биде примерок во едно истражување.

За собирање на податоците се користи анкетен прашалник со прашања од отворен тип. Анкетниот прашалник е чест метод за собирање податоци, употребуван од голем број истражувачи (Нунан – Nunan, 1992; Њуман – Neuman, 2000; Харис – Harris, 2003; Браун – Brown, 2009; Блумер – Bloomer, 2010; Грифи – Griffiee, 2018). Во анкетниот прашалник, се бара овие млади лица да понудат изрази со кои би се извиниле, во однос на три ситуации: „Не знам колку се секаваш, но минатата недела ме игнорираше; Искрено, многу се навредив што не дојде на мојот роденден; Ти реков да не го допираш таблетот. – Сега воопшто не работи.“ Станува збор за неформални ситуации, а начинот на кој се обраќа оштетеното лице укажува на блискоста со лицето што ја направило грешката.

Анализата се потпира на споредбата со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014), на квалитативната анализа на содржината на Шрејер (Schreier, 2014), во чија основа е кодирањето и на интерпретативниот индуктивен метод, употребен од: Томас (Thomas, 2006), Калке (Kahlke, 2014) и Хардинг и Витхед (Harding & Whithead, 2016). При кодирањето,

податоците се препрочитуваат повеќепати со цел да се сместат во соодветни категории и поткатегории.

#### 4. Резултати, анализа, и дискусија

Во продолжение, следуваат резултатите, анализата и дискусијата.

##### 4.1. Сличности и разлики со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014)

###### 4.1.1. Изрази за извинување

Во рамките на директната стратегија, *изрази за извинување*, во нашиот корпус, се забележуваат следните потстратегии:

###### а) Понудено извинување

Во однос на оваа стратегија, во нашиот корпус, се забележани следните изрази: **се извинувам, јас се извинувам и многу ти се извинувам**. Формата **се извинувам** во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Бев зафатен, се извинувам*) понатаму, во ситуацијата со роденденот (*Се извинувам, но имав обврски кои не можев да ги одложам*) и во ситуацијата со расипаниот таблет (*Згрешив! Се извинувам! Се надевам ќе ми простиш за тоа што го направив; Се извинувам*). Истата форма пред која се наоѓа личната замена **јас**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Јас се извинувам, но имав многу обврски*) и во ситуацијата со роденденот (*Јас се извинувам, имав неодложни обврски*). Формата **многу ти се извинувам** во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со расипаниот таблет: *Многу ти се извинувам*.

Истите овие изрази се забележани и во истражувањето на Смичковска (2014), што укажува дека нема разлики во однос на нивната употреба кај возрасната и кај младата популација.

###### б) Молба за простување, односно барање прошка

Во нашиот корпус, забележани се следните форми на потстратегијата *молба за простување*: **извини, извини многу, извини премногу и те молам, прости ми**.

Формата **извини**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Извини, ама имам периоди кога се исклучувам во моментот. Не ми е со лоша намера*) понатаму, во ситуацијата со роденденот (*Извини, бев зафатена. Ќе надоместам со поклонче*) и во ситуацијата со расипаниот таблет (*Извини, сакав само накратко да видам некои работи, но не работеше*). Формата **извини многу**, во нашиот корпус се среќава во ситуацијата со игнорирањето: *Извини многу, не сум приметила, бев во голема гужва минатата недела*<sup>1</sup>. Формата **извини премногу**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот (*Извини премногу, но не бев во можност*) и во ситуацијата со расипаниот таблет (*Извини премногу, само сакав да помогнам. Нема да се повтори*). Формата **те молам, прости ми**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот (*Те молам прости ми*).

Сите овие форми, како и употребата на прилогот *многу* и формата *те молам*, како засилувачи на извинувањето, се забележуваат и во резултатите од истражувањето на Смичковска (2014), па може да се каже дека се карактеристични и за возрасната и за младата популација. Дополнително, во нашиот корпус, како специфичен за младата популација се забележува употребата на *премногу*.

#### в) Искажување жалење

Во нашиот корпус, забележани се следните форми за изразување жалење: **навистина ми е жал, многу ми е жал, жал ми е, стварно ми е жал, многу ми е криво и навистина жал ми е**. Со оваа потстратегија, македонските говорители го покажуваат своето жалење за грешката, што според Серл (1979) е, всушност, дефиниција за извинување. Понатаму, со формите **жал ми е** и **криво ми е**, македонскиот говорител, оддава чувство на каење за сторената грешка, но внесува и искреност (Смичковска, 2014). Функцијата за искреност, Милосавлевиќ (2007) ја нагласува само кај формата *жал ми е*.

---

<sup>1</sup> Примерите се преземаат во оригинал.

Формата **навистина ми е жал**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот (**Навистина ми е жал** што го пропуштив овој важен ден за тебе! Ако има нешто што можам да направам за да го надоместам тоа, те молам, кажи ми. Не ми беше намера да те повредам!). Формата **многу ми е жал**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето: **Многу ми е жал** што така си се почувствувала. Формата **жал ми е**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот (**Жал ми е**, но не успеав да стигнам) и во ситуацијата со расипаниот таблет (**Жал ми е** што го допрев таблетот и направив проблем. Извини, не сакав, но ја преземам одговорноста. Кажи ми како можам да помогнам?). Формата **многу ми е криво**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот: **Многу ми е криво**, ќе дојдев да можев. Еве сега дојдов да се видиме за да ти го прославиме роденденот, плус ти зедев нешто што знам дека ќе ти се свиѓа. Формата **стварно ми е жал**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот: **Стварно ми е жал** што не успеав да дојдам. Формата **навистина жал ми е**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето: Можеби, бев зафатен, но знам тоа не е оправдување. **Навистина, жал ми е** за тоа. Не сакав да те игнорирам. Следниот пат ветувам дека ќе бидам повнимателен. Уште еднаш ако те повредив, извини.

Овие форми се забележуваат и во истражувањето на Смичковска (2014) но, со мали разлики. На пример, во нашиот корпус, во состав на формите *навистина ми е жал* и *стварно ми е жал*, не се јавува прилогот *многу*, што упатува на тоа дека за младата популација е доволен еден прилог за засилувач. Исто така, формата *навистина ми е жал*, во нашиот корпус, се среќава и во друга варијанта *навистина жал ми е*.

Од горенаведеното, произлегува дека, и покрај малата разлика во употребата на формите за изразување на потстратегии на директната стратегија *изрази за извинување*, сепак, тие се присутни и кај младата и кај возрасната популација. Специфично за младата популација е отсуството на потстратегии *ублажувачи*, *странски зборови* и *изрази за помирување*.



#### 4.1.2. Преземање одговорност

Во рамките на директната стратегија, *преземање одговорност*, во нашиот корпус, се забележуваат следните потстратегии:

##### а) Прифаќање на одговорноста

Во нашиот корпус, потстратегијата прифаќање на одговорноста се среќава во ситуацијата со роденденот (Навистина ми е жал што го **пропуштив** овој важен ден за тебе! Ако има нешто што можам да направам за да го надоместам тоа, те молам кажи ми. Не ми беше намера да те повредам!) и во ситуацијата со расипаниот таблет (**Згрешив!** Се извинувам! Се надевам ќе ми простиш за тоа што го направив; Жал ми е што го допрев таблетот и **направив проблем**. Извини, не сакав, но **ја преземам одговорноста**. Кажи ми како можам да помогнам?).

Во третиот пример, во врска со расипаниот таблет, има дилеми во однос на класификацијата. Оваа дилема е предизвикана од делот **направив проблем**, и тоа во состав на *што го допрев таблетот*, со што македонскиот говорител си зема за одговорност дека погрешил, односно дека направил некаков проблем, што упатува на потстратегијата *прифаќање на одговорноста* (Смичковска, 2014). Истовремено, овој дел, може да упатува и на потстратегијата *признавање на фактите* зашто говорителот кажува што навистина се случило, односно дека со тоа што го допрел таблетот, тој направил проблем (Смичковска, 2014).

Од примерите, се забележува дека младата популација ретко прифаќа одговорност за грешката, а тоа е спротивно од возрасната популација (Смичковска 2014), која ја употребува оваа потстратегија во повеќе форми. Сепак, е интересен примерот со формата *ја преземам одговорноста*, што не е евидентирана кај возрасната популација. Оваа форма, на прв поглед, не укажува на прифаќање на грешката зашто има разлика во тоа да ја преземеш и да ја прифатиш одговорноста. Сепак, оваа форма, се јавува по примерот во кој се употребува формата *направив проблем*, со што говорителот прави неговото прифаќање на одговорноста, да биде убедливо.

### б) Самокритика

Во нашиот корпус, потстратегијата *самокритика* се јавува еднаш во ситуацијата со роденденот (*Извини, не можев да дојдам. Секако, требаше да ти кажам навремено*) и уште еднаш во ситуацијата со расипаниот таблет (*Извини, некогаш мислам дека секаде можам да помогнам, а тоа не е баш реалистично. Ќе ти помогнам да најдеме некој што знае да го поправи*). Во првиот пример, зацрнетиот дел ја претставува потстратегијата *самокритика* зашто македонскиот говорител се чувствува одговорно и си ја критикува постапката, а наведува каква постапка требало да примени за да не настане грешка, а во вториот пример, пак, зацрнетиот дел, исто така, ја претставува потстратегијата *самокритика* зашто говорителот се критикува себеси што не проценил како што треба, односно дека неговата помош, некогаш може да нанесе штета, а тоа се забележува и во истражувањето на Смичковска (2014).

Од примерите, се гледа дека младата популација ретко ја користи оваа потстратегија и кога се критикува себеси или, пак, постапката, го прави тоа на поблаг, повоздржан начин, со помалку драматичен исказ, што не е карактеристично за возрасната популација што ја испитува Смичковска (2014).

### в) Немање намера

Во нашиот корпус, забележани се следните форми за употребата на потстратегијата *немање намера*: не беше намерно, не сакав, не било намерно сигурно, не ми е со лоша намера, не ми беше тоа намерата, сигурно не било намерно, не ми беше намера и не сум сакала намерно.

Формата **не беше намерно**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето: *Извини ако беше така, не беше намерно*. Формата **не сакав**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Можеби, бев зафатен, но знам тоа не е оправдување. Навистина, жал ми е за тоа. Не сакав да те игнорирам. Следниот пат ветувам дека ќе бидам повнимателен. Уште еднаш ако те повредив, извини!*) и во ситуацијата со расипаниот таблет (*Жал ми е што го допрев таблетот и направив проблем. Извини, не сакав, но ја преземам*

одговорноста. Кажми ми како можам да помогнам?). Формата **не било намерно сигурно**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Кога? Кај сме биле? **Не било намерно сигурно**, можеби, не сум била јадена или на нешто друго сум била сконцентрирана*). Формата **не ми е со лоша намера**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Извини, имам периоди кога се исклучувам во моментот. **Не ми е со лоша намера***). Формата **не ми беше тоа намерата**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Извини, **не ми беше тоа намерата**, но таа недела бев во хаос*). Формата **сигурно не било намерно**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со игнорирањето (*Извини, **сигурно не било намерно***). Формата **не ми беше намера**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со роденденот (*Навистина ми е жал што го пропуштив овој важен ден за тебе! Ако има нешто што можам да направам за да го надоместам тоа, те молам кажи ми. **Не ми беше намера** да те повредам!*). Формата **не сум сакала намерно**, во нашиот корпус, се среќава во ситуацијата со расипаниот таблет (*Добро, да го однесеме на сервис. **Не сум сакала намерно** да уништам нешто*).

Слични изрази се забележуваат и кај Смичковска (2014), па може да се каже дека наведените се карактеристични и за младата и за возрасната популација. Дополнително, за младата популација, во состав на некои форми, се забележува употребата на модалниот збор *сигурно*, а забележана е и формата *не сум сакала намерно*, за поголемо убедување на соговорникот.

### г) Признавање на фактите

Во нашиот корпус, мала е употребата на потстратегијата признавање на фактите зашто се среќава само во ситуацијата со расипаниот таблет: Жал ми е **што го допрев таблетот и направив проблем**. Извини, не сакав, но ја преземам одговорноста. Кажми ми како можам да помогнам? Во овој пример има дилеми во однос на класификацијата. Имено, зацрнетиот дел **што го допрев таблетот и направив проблем** може да се смести во потстратегијата признавање на фактите зашто говорителот наведува факти, во однос на грешката (Смичковска, 2014),

односно признава дека го допрел таблетот и направил проблем. Но делот **направив проблем**, може да припадне и во потстратегијата прифаќање на одговорноста зашто говорителот јасно ја прифаќа одговорноста дека направил проблем (Смичковска, 2014).

Во нашиот корпус, оваа потстратегија е ретка. Говорителот признава дека го допира таблетот и предизвикува проблем, но не објаснува за каков проблем станува збор, а кај возрасната популација, пак, што ја испитува Смичковска (2014), оваа потстратегија е почеста и вклучува признавање на факти, со или без дополнителни детали за штетата.

#### д) Објаснување

Во нашите примери може да се забележи дека потстратегијата *објаснување* често ја користат македонските говорители и за да се оддалечат од одговорноста, тие нудат разни причини: на пример, во првата ситуација, како причини за игнорирање ги наведуваат: лош период (*Извини, **имам периоди кога се исклучувам во моментот. Не ми е со лоша намера***), незабележување (*Не сум **заприметила, ќе се поправам***), немање свесност (*Извини, **не знаев, ќе се потрудам следен пат***) и обврски (*Јас се **извинувам, имав многу обврски***). Понатаму, во втората ситуација, како причини за недоаѓање на роденденот, ги наведуваат: неодложни обврски (*Се **извинувам, но имав обврски кои не можев да ги одложам***), неуспешност и неможност да се појде (*Жал ми е, но **не успеав да стигнам; Извини, не можев да дојдам; Извини премногу, но не бев во можност;***), и оправдани причини (*Извини, но **имав оправдани причини***). Слични вакви причини за изразување на потстратегијата *објаснување* се забележани и во истражувањето на Смичковска (2014).

Во нашиот корпус, во првата ситуација, како причини за игнорирање, говорителите наведуваат и други причини: наведување причина за игнорирањето, без притоа да ја конкретизираат (*Може да **разговараме за да го решиме проблемот? Ако такво нешто сум направила, сигурно постоела причина***), незабележување поради напорна недела (*Извини многу, **не сум приметила, бев во голема гужва минатата***

*недела*), напорна недела (*Извини, не ми беше тоа намерата, но таа недела бев во хаос*), зафатеност, без дополнителни информации (*Бев зафатен, се извинувам*). Понатаму, во втората ситуација, како друга причина за недоаѓање на роденден, говорителот ја наведува наистинката (*Извини, но бев наистината и затоа ти испратив порака. Можеме да се договориме да пиеме кафе за извинување*), а во третата ситуација, како причини за расипување на таблетот, ги наведуваат: обид за поправка (*Само се обидов да го поправам*), потреба од таблетот (*Извини, требаше нешто да побарам. Ама ако не ти работи таблетот за да пребарам нешто, не сум јас крива. Однеси го на сервис. Дали на мене, дали на тебе, секако ќе ти се расипеше. Вака барем имаш повод да го однесеш да ти го средат; Извини, сакав само накратко да видам некои работи*) желбата да се помогне (*Извини премногу, само сакав да помогнам*) и обидот да се уочи проблемот, со дополнување дека таблетот не работел (*Сакав да видам што е проблемот, но не работеше*).

Вакви причини не се евидентирани кај Смичковска (2014), што укажува на тоа дека тие се специфични за младата популација. Понатаму, за младата популација, специфична е употреба на две можни причини, одделени со сврникот или забележани во ситуацијата со игнорирањето (*Кога? Кај сме биле? Не било намерно сигурно, можеби не сум била јадена или на нешто друго сум била сконцентрирана; Извини, те немам препознаено или сум била во брзање*). Дополнително, за младата популација, карактеристична е употребата на формата *ќе дојдев да можев*. Сличен пример, во нашиот корпус е примерот: *Многу сакав да дојдам, ама така испадна, извини*, во кој модалниот глагол *сакав* е засилен со прилогот *многу*.

#### ѓ) Отфрлање на одговорноста

Во нашиот корпус, потстратегијата отфрлање на одговорноста се јавува само во ситуацијата со расипаниот таблет: *Извини, требаше нешто да побарам. Ама ако не ти работи таблетот за да пребарам нешто, не сум јас крива. Однеси го на сервис. Дали на мене, дали на тебе, секако ќе ти се расипеше. Вака барем имаш повод да го однесеш да ти го средат. Во овој*

пример, говорителот јасно ја отфрла одговорноста, со што е присутна категоријата непризнавање на вината од оваа потстратегија, што се забележува и во истражувањето на Смичковска (2014).

Во нашиот корпус, потстратегијата отфрлање на одговорноста се јавува уште двапати, повторно во ситуацијата со расипаниот таблет: **(И така не работеше како што треба; Извини, требаше нешто да побарам. Ама ако не ти работи таблетот, за да пребарам нешто, не сум јас крива. Однеси го на сервис. Дали на мене, дали на тебе, секако ќе ти се расипеше. Вака барем имаш повод да го однесеш да ти го средат).** Во овие два примери, говорителот го прекорува соговорникот, што укажува на категоријата прекорување на соговорникот, а тоа се согласува со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014).

Во нашиот корпус, се забележува дека првиот пример од првата категорија, се јавува во комбинација со втората категорија од оваа потстратегија, а во третиот пример, пак, втората категорија се јавува во комбинација со првата, што не е евидентирано кај Смичковска (2014), па може да се каже дека тоа е специфично за младата популација.

Од горенаведеното, се забележува дека во нашиот корпус, младите говорители употребуваат различни форми за изразување на потстратегииите на директната стратегија *преземање одговорност*, во споредба со возрасните. Исто така, специфично за младата популација е отсуството на потстратегииите: *признавање дека соговорникот е во право и изрази на засраменост*.

#### 4.1.3. Понуда за надомест или поправка на грешката

Оваа стратегија е индиректна, нема потстратегии и во нашиот корпус, често се среќава. Младите македонските говорители понудиле разни начини за да ја поправат грешката, а тоа, се разбира, зависи од типот на грешката, што се согласува со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014). Огирман

(2009) ги дели надоместувањата на директни и индиректни, а со тоа се согласува и Смичковска (2014).

Во нашиот корпус, се забележани директни понуди, со кои говорителот на директен начин му кажува на соговорникот како ќе му надомести за грешката (*Извини, некогаш мислам дека секаде можам да помогнам, а тоа не е баш реалистично. Ќе ти помогнам да најдеме некој што знае да го поправи* – во ситуацијата со расипаниот таблет; *Извини, бев зафатена. Ќе надоместам со поклонче* – во ситуацијата со роденденот). Во нашиот корпус, забележани се и индиректни понуди за надомест или поправка на грешката, со употреба на прашања (*Може да разговараме за да го решиме проблемот? Ако такво нешто сум направила, сигурно постоело причина* – во ситуацијата со игнорирањето), понатаму, со поставување прашања на соговорникот за тоа како да се поправи грешката (*Жал ми е што го допрев таблетот и направив проблем. Извини, не сакав, но ја преземам одговорноста. Кажми ми, како можам да помогнам?* – во ситуацијата со расипаниот таблет) и со употреба на модална конструкција (*Извини, но бев настината и затоа ти испратив порака. Можеме да се договориме да пиеме кафе за извинување* – во ситуацијата со роденденот).

Директниот начин за изразување надомест со употреба на сегашно и идно време и индиректниот начин за изразување надомест со модална конструкција, со поставување обични прашања и прашања до соговорникот како да се поправи грешката, се забележува и во истражувањето на Смичковска (2014). Специфично за младата популација е употребата на директен и индиректен надомест во комбинација, во ситуацијата со роденденот (*Жал ми е што така си се почувствувала од моја страна. Не успеав да дојдам поради една причина, ќе ти ја кажам кога ќе се видиме. Дали постои можност да те поканам на вечера и да го надокнадиме времето кое тогаш не успеав да ти го посветам?*). Од сложениот израз, се гледа употребата на идно време за директен и употреба на прашање за индиректен надомест.

#### 4.1.4. Грижа за соговорникот

Оваа стратегија е индиректна, нема потстратегии и со неа, говорителите јасно искажуваат дека се грижат за чувствата на соговорникот, што се согласува со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014).

Во нашиот корпус, стратегијата грижа за соговорникот се среќава во ситуацијата со игнорирањето (Многу ми е жал **што така си се почувствувала**; Можеби бев зафатен, но знам тоа не е оправдување. Навистина, жал ми е за тоа. Не сакав да те игнорирам. Следниот пат ветувам дека ќе бидам повнимателен. Уште еднаш **ако те повредив**, извини!) и во ситуацијата со роденденот (Жал ми е **што така си се почувствувала од моја страна**. Не успеав да дојдам поради една причина, ќе ти ја кажам кога ќе се видиме. Дали постои можност да те поканам на вечера и да го надокнадиме времето кое тогаш не успеав да ти го посветам?; Навистина ми е жал што го пропуштив **овој важен ден за тебе!** Ако има нешто што можам да направам за да го надоместам тоа, те молам кажи ми. Не ми беше намера да те повредам!).

Кај младата популација се забележува грижа за чувствата, т. е. за психичката состојба на соговорникот, а кај возрасната популација, онаа што ја испитува Смичковска (2014), се покажува грижа и за физичката и за психичката состојба. Ова е очекувано бидејќи ситуациите во нашиот корпус даваат простор за психичка загриженост.

#### 4.1.5. Ветување дека грешката нема да се повтори

Во нашиот корпус, младите македонски говорители ја користат оваа стратегија за да дадат збор дека уште еднаш нема да ја повторат грешката, што се согласува со резултатите од истражувањето на Смичковска (2014), Огирман (2009) и Олштајн и Коен (1983), а тоа значи дека нема разлика во нејзината употреба кај младата и возрасната популација.

Во нашиот корпус, оваа стратегија се среќава во ситуацијата со игнорирањето (Не сум забрела, **ќе се поправам**; Можеби бев зафатен, но знам тоа не е оправдување. Навистина, жал ми е



за тоа. Не сакав да те игнорирам. **Следниот пат ветувам дека ќе бидам повнимателен.** Уште еднаш ако те повредив, извини!; Извини, не знаев, **ќе се потрудам следен пат**) и во ситуацијата со расипаниот таблет (Извини премногу, само сакав да помогнам. **Нема да се повтори; Извини, нема да се повтори**).

Од горенаведеното, може да се забележи дека кога дава ветување дека нема да ја повтори грешката, младата популација употребува идно време, без дополнителни засилувачи, што не е случај кај возрасната популација, што користи идно време, со или без дополнителни форми за давање ветување. Понатаму, како специфична одлика на младата популација е употреба на перформативниот глагол *ветувам*. Младата популација не го употребува глаголот *се надевам* пред формата *нема да се повтори*, што покажува дека во оваа стратегија, младата и возрасната популација употребуваат различни глаголи.

Од горенаведеното е очигледно и дека младите говорители ги употребуваат сите три индиректни стратегии, но со одредени разлики, во однос на употребата на формите од возрасната популација што ја испитува Смичковска (2014). Најзастапена индиректна стратегија кај младите е *понуда за надомест*, а *ветување дека грешката нема да се повтори* и *грижата за соговорникот*, се среќаваат поретко.

## 5. Заклучок

Резултатите од истражувањето покажуваат дека младите македонски говорители повеќе користат директни отколку индиректни стратегии за извинување. Тоа значи дека нема голема разлика во однос на употребата на директните и индиректните стратегии, па дури и на истите форми меѓу младите и возрасните. Сепак, резултатите укажуваат на одредени карактеристики само за младата популација, што не се забележани кај возрасните: отсуство на ублажувачи, странски зборови и изрази за помирување; ретко прифаќање на одговорност за грешката; употреба на изразот *ја преземам одговорноста*; ретка употреба на самокритика, со употреба на поблаги и повоздржани изрази; ретка употреба на признавањето на фактите; различни причини

во стратегијата објаснување; отсуство на признавање дека соговорникот е во право и изрази на засраменост; комбинирање на двете категории од потстратегијата отфрлање на одговорноста; комбинирање на директниот и индиректниот надомест; употреба на перформативен глагол наместо *се надевам*

### Literatura/References:

- Кусевска, Марија, Бужаровска, Елени. (2020). *Прагматика: Јазик и комуникација*. Скопје: Арс-Ламина публикации, Арс Либрис. [Kusevska, Marija, Buzharovska, Eleni. (2020). *Pragmatika: Jazik i komunikacija*. [Pragmatics: Language and communication]. Skopje: Ars-Lamina publikacii, Ars Libris. (In Macedonian)]
- Милосавлевић, Бојана. (2007). „Форме извињења у формалном и неформалном стилу комуникације.“ *Стил* 6, 209–222. Београд: Меѓународно удружење „Стил“. Milosavlevikj, Bojana. (2007). *Forme izvinjenja u formalnom i neformalnom stilu komunikacije*. [Forms of apology in formal and informal style of communication] In *Style* 6. 209–222. Belgrade: Mejunarodno udruzenje „Stil“]. (In Serbian)].
- Трајкова, Зорица, Нешковска, Силвана, Кусевска, Марија, Смичковска, Фанија. (2014). *Говорни чинови: Барање, заблагодарување, извинување, преговарање во англискиот и македонскиот јазик*. Скопје: Академски печат. [Trajkova, Zorica, Neshkovska, Silvana, Kusevska, Marija, Smichkovska, Fanija. (2014). [Speech acts: Requesting, thanking, apologizing, negotiation in English and Macedonian language. (In Macedonian)].
- Bloomer, Aileen. (2010). “Designing a questionnaire”. In: Hunston, Susan, Oakey, David. (eds.). *Introducing applied linguistics: Concepts and skills*. 145–150. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Blum-Kulka, Shoshana, House, Juliane, Kasper, Gabriele. (eds.). (1989). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Brown, Dean, James. (2009). “Open-response items in questionnaires.” In Heigham, Juanita, Croker, A. Robert. (eds.). *Qualitative research in applied linguistics: A practical introduction*. 200-219. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Griffee, T., Dale. (2018). *An introduction to second language research methods: Design and data*, 2<sup>nd</sup> ed. Berkeley, Kyoto: TESL-EJ Publications.

- Harris, J., Richard. (2003). "Traditional Nomothetic Approaches". In: Davis, F., Stephen. (ed.). *Handbook of research methods in experimental psychology*. 41–65. Malden, Oxford: Blackwell Publishing.
- Hardie, Andrew. (2016). "Corpus linguistics". In Keith Allan, ed., *The Routledge handbook of linguistics*. 502–515. Routledge.
- Harding, Thomas, Whitehead, Dean. (2016). "Analyzing data in qualitative research". In: Schneider, Z. & Whitehead, D. (eds.), *Nursing and midwifery research: methods and appraisal for evidence-based practice*, 5<sup>th</sup> ed., ch. 8. Elsevier.
- Holmes, Janet. (1990). "Apologies in New Zealand English 1". *Language in society* 19. 155–199.
- Kahlke, M. Renate. (2014). "Generic qualitative approaches: pitfalls and benefits of methodological mixology". *International Journal of Qualitative Methods* 13(1). 37–52.
- Lincoln, S., Yvonna, Guba, G., Egon. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, London: Sage Publications.
- Neuman, Lawrence, William. (2000). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*, 4<sup>nd</sup> ed. Boston, London: Allyn and Bacon.
- Nunan, David. (1992). *Research methods in language learning*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Ogiermann, Eva. (2009). *On apologising in negative and positive politeness cultures*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Olshtain, Elite, Cohen, D. Andrew. (1983). "Apology: A speech-act set". In: Wolfson, Nessa, Judd, Elliot. (eds.). *Sociolinguistics and language acquisition*. 18–35. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers.
- Searle, R. John. (1979). *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Searle, R. John. (1970). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. London, New York: Cambridge University Press.
- Schreier, Margrit. (2014). "Qualitative content analysis". In: Flick, U. (ed.). *The sage handbook of qualitative data analysis*. 170–183. Los Angeles, London: Sage Publications.
- Thomas, R., David. (2006). A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237–246.
- Yin, K. Robert. (2011). *Qualitative research from start to finish*. The Guilford Press.